

Δημοτικό τραγούδι και ελληνική ιδιοπροσωπία

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

*Αποτύπωση της ιδιοπροσωπίας
του νεώτερου ελληνισμού*

του Γιώργου Καραμπελιά

«Μπορούμε να κάνουμε πολλές πικρές παρατηρήσεις πάνω στην άβυσσο που μπορεί κάποτε να χωρίσει τους μορφωμένους και τους καλλιεργημένους από τη φωνή της ζωής, όταν σκεφτούμε πως για πολλούς αιώνες ο μόνος πραγματικός ποιητής που έχει το Γένος είναι ο ανώνυμος και αναλφάβητος λαός...».

Γιώργος Σεφέρης, Κωστής Παλαμάς, 1943

Στόχος μου είναι η συναγωγή ορισμένων συμπερασμάτων: να διακρίνουμε τα θεμελιώδη ιδεολογικά στοιχεία που μεταβάλλουν το δημοτικό τραγούδι σε «πυκνωτή» της νεότερης ελληνικής ιδεολογίας – αναχωνεύοντας, μέσα από το στόμα των τυφλών ποιητάρηδων (των ακριτικών ασμάτων) και των γραϊδίων (που συνέθεταν θρησκευτικά άσματα και μοιρολόγια), αρχέγονα και νεωτερικά στοιχεία, διηθώντας μέσα τους μια μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά.

Ο Ερατοσθένης Καψωμένος τονίζει πως «ο μόνος εμπράγματος (και όχι γραπτός) πολιτισμός, που κάλυπτε το σύνολο περίπου του ελληνισμού, τόσο κατά την ύστερη τουρκοκρατία όσο και κατά τις πρώτες δεκαετίες της ανεξαρτησίας, ήταν ο παραδοσιακός πολιτισμός των αγροτοκτηνοτροφικών κοινοτήτων της υπαίθρου». Αυτός ο παραδοσιακός πολιτισμός είχε δύο βασικές συνιστώσες, την ορθόδοξη θρησκευτική παράδοση και τη λαϊκή δημιουργία – από την αρχιτεκτονική και τους χτιστάδες έως το δημοτικό τραγούδι.

Η «λόγια παράδοση, μ' όλη τη σπουδαιότητά της, ήταν υπόθεση μιας μειοψηφίας λογίων», ενώ «ο λαϊκός πολιτισμός υπήρξε τελικά ο βασικός παράγοντας της σύνθεσης λόγιου – λαϊκού, αγροτικού – αστικού, ελληνικού – ευρωπαϊκού, απ' όπου προέκυψε ο ελληνικός πολιτισμός του εικοστού αιώνα, με τις ιδιαιτερότητές του· ιδιαιτερότητες που δε μας επιτρέπουν να τον ταυτίσουμε με τα δυτικά αστικά πρότυπα». [1]

Η θεμελιώδης «αθωότητα»

Το δημοτικό τραγούδι αποδίδει με τον πιο ολοκληρωμένο τρόπο τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής ιδεολογίας, το «συναμφοότερον» του εθνικού μας χαρακτήρα σε όλες του τις εκφράσεις.

Ενός εθνικού χαρακτήρα που έχει διαμορφωθεί σε μια πορεία τριών χιλιάδων χρόνων, τουλάχιστον, μέσα από περιπέτειες, μεταπτώσεις και αλλαγές, που δεν έχει ίσως γνωρίσει κανένας άλλος ιστορικός λαός: από το ζενίθ της κλασικής αρχαιότητας και της φιλοσοφίας, στη διαμόρφωση ενός οικουμενικού πολιτισμού με τον Αλέξανδρο, τον χριστιανισμό και το Βυζάντιο -, στην κατάρρευση των Αλώσεων, στην αναγέννηση του '21, στο ναδίρ της σημερινής παρακμής.

Έτσι στο δημοτικό τραγούδι δεν θα συναντήσουμε μόνο όλες τις μορφές της ζωής και όλες τις πνευματικές και βιοτικές ανησυχίες, αλλά συχνά και διαφορετικά ή και ανταγωνιστικά ιδεολογικά συστήματα αναφοράς:

Πρόταξη της ορθοδοξίας ως καθολικού συστήματος αξιών και ταυτόχρονα απόκλιση ή και αντιπαράθεση σε ό,τι αφορά συγκεκριμένες πτυχές τους, όπως οι γιορτές της γονιμότητας και του έρωτα – για να μην αναφερθούμε στα σκωπτικά άσματα για τον κλήρο.

Κατάφαση του σαρκικού έρωτα και της χαράς της ζωής αλλά και ταυτόχρονα της πιο εξιδανικευμένης και πεισιθάνατης αγάπης, της «αγάπης ως θανάτου».

Μετάβαση από τον υπερφυσικό ήρωα – Ακρίτη στον περήφανο κλέφτη – παλληκάρι αλλά, συχνά – πυκνά, επιστροφή των μυθολογικών μοτίβων και της υπερβολής στα νεότερα ηρωικά άσματα. («Χίλιοι τον παν' από μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω»).

Απόρριψη κάθε μοιρολατρίας αλλά ταυτόχρονα τραγική αίσθηση της ιστορίας ή της σύγκρουσης με τον Χάρο.

Το δημοτικό τραγούδι, σε αντίθεση με πολλές τρέχουσες «απομυθοποιητικές» αποδομητικές θεωρίες, που επιθυμούν να το αντιμετωπίσουν ως «ένα μόνο τραγούδι», αποτελεί εν τέλει, σύμφωνα με τον Χρήστο Μαλεβίτση, «το περιεχόμενο της συνειδήσεως του ελληνικού λαού. Δηλαδή είναι ο τρόπος που ο ελληνικός λαός έχει είδηση του κόσμου».

Τον νεότερο Έλληνα, τέτοιοι που αναδεικνύεται μέσα από το δημοτικό τραγούδι, τον χαρακτηρίζει μια θεμελιώδης «αθωότητα». Γι' αυτό στην εθνική συνείδηση πάντοτε μπαίνει σε πρώτο πλάνο η ευθύνη του αδικητή: «(...) το γεγονός ότι χρησιμοποιούνται τέτοιες εκφράσεις – του τύπου “τι σωκανα”, “τι σουκάμαμε”, “γιά ποιο λόγο τοκαμες” – στους θρήνους για την άλωση των πόλεων καταδεικνύει πως η φυσική αθωότητα είναι μια καθολική αρχή που επεκτείνεται σε όλο το κοινωνικό σώμα, το οποίο υφίσταται μια επίθεση, και κατ' εξοχήν στο σύνολο του ελληνισμού απέναντι στην επέλαση των εισβολέων». [2]

Αυτό το χαρακτηριστικό θα συνεχίσει να σφραγίζει και να επιβεβαιώνει τη λαϊκή ιδεολογία μέχρι τη σύγχρονη ιστορία μας – Μικρασιατική Καταστροφή, ιταλογερμανική εισβολή και Αντίσταση, Κυπριακός Αγώνας, τουρκική εισβολή στην Κύπρο (...), επιβολή του Μνημονίου! Ο ελληνικός λαός ανήκει – όντως – στους «αδικημένους» της Ιστορίας, παρά τις προσπάθειες των εθνοαποδομητών διανοουμένων να τον χαρακτηρίσουν αντίθετα ως «ευνοημένο»!

Αυτή η θεμελιώδης «αθωότητα» μετριάζεται από την άλλη όψη της ελληνικής ιδεολογίας, τη συνδεδεμένη με την έννοια της αμαρτίας και της ευθύνης: Τα «δικά μας κρίματα έχουν επιφέρει τα δεινά που βιώνουμε».

Κοινή κουλτούρα των Ελλήνων

Αυτοί οι δύο «κόσμοι» προφανώς αλληλοεπηρεάζονται και διεισδύουν ο ένας στον άλλο, αλληλεπίδραση που στη λαϊκή προφορική παράδοση εμφανίζεται ως συνύπαρξη των αντιθέτων και λειτουργεί ως αισθητικός και πολιτισμικός κώδικας:

Παρότι το δημοτικό τραγούδι δεν κατόρθωσε να επιτύχει τον ολοκληρωμένο «εκσυγχρονισμό της παράδοσης», γονιμοποίησε την ποίηση, τη μουσική και τη γλώσσα μας διότι, όπως τονίζει ο Σωνιέ, «δεν αντιπροσωπεύει μόνο την παραδοσιακή κοινωνία», αλλά «αποτελεί ταυτόχρονα και μια από τις πιο επεξεργασμένες και χαρακτηριστικές μορφές της κοινής κουλτούρας των Ελλήνων».

Τα δημοτικά τραγούδια έπαψαν να υπάρχουν ως είδος ζωντανό και παραγωγικό, ωστόσο η ίδια η λαϊκή ιδεολογία επιβίωσε κατά ένα μέρος «απέναντι στις επίμονες προσπάθειες που κατεβλήθησαν μετά την Ανεξαρτησία για να την ξεθωριάσουν, να την παραμορφώσουν ή να την αγνοήσουν. Και κάποια από τα ζωτικά της στοιχεία εμφανίζονται και σήμερα, ιδιαίτερα κατά τις πιο δύσκολες περιστάσεις της ελληνικής ζωής». [3]

Το γεγονός ότι σήμερα, σε μια εποχή καθολικής παρακμής του ελληνισμού, ενισχύεται – επί τέλους – το ενδιαφέρον για το δημοτικό τραγούδι, όχι μόνο ως κείμενο αλλά και ως μουσική, τραγούδι και χορός, από ένα αυξανόμενο τμήμα των νέων, ενώ πολλαπλασιάζονται και πάλι οι σχετικές μελέτες, δεν αποδεικνύει μόνο τη διαχρονική αξία του, αλλά καταδεικνύει πως, όταν ένας πολιτισμός, όταν ένα έθνος αγγίζει κυριολεκτικά τα όρια της επιβίωσής του, τότε «επιστρέφει», βυθίζεται στα βαθύτερα στρώματα της ταυτότητάς του για να βρει ίσως τη δύναμη μιας ανάτασης, και πάλι.

– Το κείμενο αποτελεί μέρος της εισαγωγής του ομώνυμου βιβλίου του **Γιώργου Καραμπελιά** «Το Δημοτικό τραγούδι – Αποτύπωση της ιδιοπροσωπίας του νεότερου ελληνισμού».

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Ε.Γ. Καψωμένος, «Η κρητική μαντινάδα. Η δομή, η αισθητική και η θεματολογία της», Πεπραγμένα Συνεδρίου, Η κρητική μαντινάδα, Ακρωτήρι, Δήμος Ακρωτηρίου Χανίων, 2002: 54-55
2. Guy Saunier, Saunier, Guy, «Adikia», Le mal et l'injustice dans les chansons populaires grecques, Les Belles Lettres, Παρίσι 1979, σ. 346

3. Guy Saunier, «Adikia»..., ό.π., σ. 350

20.08.2018

Πηγή: [Αρδην - Ρήξη](#)